

УДК 614.253.52 (07.07)

СИСТЕМА МЕДСЕСТРИНСЬКОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ ТА В УКРАЇНІ

І.Ф. Костенко

Одеський державний медичний університет

THE SYSTEM OF NURSING EDUCATION IN THE COUNTRIES OF EUROPEAN UNION AND IN UKRAINE

I.F. Kostenko

Odessa State Medical University

У статті відображено особливості системи медсестринської освіти в країнах європейського простору та в Україні, проведено аналіз навчальних програм з медсестринства, обґрунтовано необхідність адаптації вітчизняної сестринської освіти до міжнародних стандартів.

The features of nursing education development all over the European Union and in Ukraine are presented in this article. The curricula in nursing have been analysed, the necessity of adaptation of Ukrainian nursing education to international standards has been substantiated.

Вступ. Сучасна медсестринська справа потребує удосконалення змісту, структур і принципів освіти. Основне завдання вищої школи сьогодні – виховання студентів з активною життєвою позицією, самостійністю, постійним самоконтролем і самокорекцією. Інтеграція української вищої школи в єдиний європейський освітній простір вимагає перегляду вітчизняних навчальних програм задля адаптації їх до світових стандартів [1]. Метою даної статті є ознайомлення з досвідом європейських медичних навчальних закладів, з різноманітними системами медсестринської освіти для підвищення рівня вітчизняної вищої базової освіти медичних сестер.

Основна частина. Вперше підготовка медичних сестер в країнах Європи розпочалася з XIX століття у Великобританії, Австрії, Фінляндії та Росії.

В наш час медсестринська освіта в європейських країнах надається в медсестринських школах, училищах та коледжах (Великобританія, Росія, Угорщина, Швеція), а вища освіта в медсестринстві – в інститутах, університетах та академіях (Данія, Греція, Ірландія, Іспанія, Естонія, Польща, Росія)[2].

Фінансується медсестринська освіта з державного бюджету в 16 країнах (Австрія, Бельгія, Греція, Естонія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Польща, Португалія, Росія, Угорщина, Швеція), за рахунок коштів громад – у 8 країнах (Данія, Ірландія, Люксембург, Німеччина, Франція, Швейцарія), за

власні кошти (Великобританія, Греція, Данія, Італія, Німеччина, Португалія, Росія, Франція). В Ірландії, Іспанії та Фінляндії фінансування має місце з усіх 3 джерел. В Україні медсестринську освіту можна здобути за фінансування з державного бюджету або за власні кошти [3].

В європейських країнах існує така ж різноманітність структур, що відповідають за складання програм підготовки медсестер різних освітніх та кваліфікаційних рівнів і контролюють діяльність навчальних закладів для медичних сестер.

До здобуття медсестринської освіти допускаються особи чоловічої та жіночої статі віком від 17-18 років, а у Нідерландах і Португалії – з 16 років.

Одержати освіту з допоміжного медсестринства (LPN) можуть особи з неповною середньою освітою, але в Бельгії, Великобританії та Франції вимагається закінчення старшої школи. Підготовка триває від 6 місяців (Угорщина) до 1 року (Данія, Німеччина, Франція), 1,5 року (Швейцарія), 2 років (Швеція, Великобританія, Нідерланди, Греція) та до 3 років (Бельгія). В Україні допоміжного медсестринства не існує [3, 4].

Термін навчання за фахом медичної сестри у більшості країн та Україні (з 2006 року) складає 3 роки, а в Данії, Австрії, Бельгії, Великобританії, Нідерландах, Польщі допускається подовження терміну до 3,5 років. До навчання допускаються особи з до-

© І.Ф. Костенко

кументами про закінчення старшої школи. В Норвегії та Швейцарії фах медсестри можна здобути на базі неповної середньої освіти, а у Фінляндії, Ірландії, Люксембургу, Польщі та в Україні існують обидва варіанти [2].

Бакалаврський рівень (BcN) медсестринської освіти надається з рівня дипломованої медсестри у Великобританії та Естонії; у Греції, Іспанії, Росії та Угорщині – після закінчення школи, у Швеції та Україні – після одержання диплома медичної сестри. В Іспанії медсестринська освіта починається відразу з бакалаврського рівня за умови закінчення 8 класів середньої школи. Обмеження віку для вступу до навчання існує тільки у Швеції та Іспанії (відповідно 25 та 35 років). Тривалість навчання за бакалаврською програмою складає 3-4 роки з рівня середньої освіти та 2 роки – з рівня дипломованої медсестри. В Україні з 2009 року ці терміни складатимуть відповідно 4 роки у ВМНЗ I-II рівнів акредитації та 1 рік у медичних коледжах при університетах та в інститутах сестринства [1, 5].

Наступний ступінь магістра (MsN) вимагає наявності бакалаврського рівня освіти. У Фінляндії та Польщі за магістерською програмою можуть навчатися дипломовані медсестри, а у Греції магістерський ступінь можуть здобувати і дипломовані медсестри, і медсестри-бакалаври. На цьому рівні завершується вища медсестринська освіта у Фінляндії, Іспанії та Росії. У всіх країнах, де запроваджений магістерський рівень підготовки медсестер, крім Росії, для здобувачів вимагають наявності практичної роботи. Термін підготовки у різних країнах неоднаковий. В Україні розроблено стандарт освіти з магістратури медичних сестер та створено 2 інститути медсестринства: Інститут медсестринства Тернопільського державного медичного університету та Житомирський інститут медсестринства. Підготовка медсестер-магістрів розпочнеться у 2008-2009 навчальному році, термін навчання триватиме 2 роки [5].

Здобути науковий ступінь доктора наук (DrN) можуть тільки магістри медсестринства у Великобританії, Греції, Польщі.

В 11 країнах Європи немає виділення ступенів у вищій освіті медсестер, тому умовами для її здобуття є наявність диплома медсестри та стажу практичної роботи від 1 до 10 років, крім Данії, Нідерландів, Італії та Естонії.

В деяких країнах Європи (Австрія, Бельгія, Греція, Ірландія, Ісландія, Італія, Люксембург, Норвегія, Польща, Фінляндія, Франція) для надання медичним сестрам права практичної діяльності запроваджено відповідне державне ліцензування і реєстрацію (щодо

останньої, то крім Ліхтенштейна, Ісландії, Естонії та Росії) [3].

Програми медсестринської освіти.

В Австрії існують 2 програми підготовки медсестер: із загального медсестринства (4-річна) та з медсестринства у психіатрії (3-річна) [6]. Перша з них дає можливість одержати дві кваліфікації – загальна медична сестра і медична сестра дітей і немовлят. Програми в перші 3 роки навчання однакові, тільки на 4-му році навчання проходить диференційовано. На 1-му році разом з традиційними дисциплінами вивчаються наука про життя, бухгалтерія в діловій сфері, музика, малювання, стенографія та звукове друкування. Другий рік навчання присвячений основам професійної діяльності медичної сестри, крім того, вивчаються основи законодавства про надання медичної допомоги, основи соціальної безпеки та закон про працю, основи англійської мови для медсестер. На 3-му році навчання розпочинається вивчення клінічного медсестринства, в тому числі медицини дитини, харчування хворої дитини, медсестринства хворої дитини, психології хворого, громадських послуг медсестринської допомоги, захисту від радіації тощо. На 4-му курсі продовжується вивчення основних дисциплін з 3-го курсу та залежно від кваліфікації додаються нові, зокрема, вступ до реабілітації, психологія, педагогіка, керування штатними працівниками, соціологія, психосанітарія, психологія інваліда, вступ до психосоматики, організація медсестринських послуг.

Програма медсестринства дітей та немовлят додатково включає: терапію та харчування хворої дитини, медсестринство дитячих хвороб, основи здоров'я в дитячому та юнацькому віці, психологію розвитку дитини-інваліда, медсестринство дитячих хвороб, дитячу хірургію, медсестринство в дитячій хірургічній палаті, неврологічні хвороби в дитинстві та медсестринство при них, психічні хвороби в дитинстві та медсестринство при них.

Практичний курс підготовки є на кожному році навчання: на першому і другому році навчання він однаковий для обох кваліфікацій і складає 160 годин. Практична підготовка 2-го року охоплює 600 годин і спрямована на захист від інфекції (робота зі здоровими дітьми, на молочній та дієтичній кухні, у школі-інтернаті, лабораторії, на фармацевтичному складі; вступ до керівної роботи медсестри-наглядача, стерилізація). На 3-4-му роках обсяг практики в лікарнях – всього 2200 годин. Передбачається також прийом пологів та неонатальне медсестринство, робота в громадських службах охорони здоров'я.

Трирічна програма підготовки психіатричних медсестер містить суспільні, біологічні та базові дисципліни (курс загального медсестринства), специфіку психології та поведінки психічно хворих і недездатних осіб, хворих різного віку з розумовими розладами, особливості вирішення проблем таких пацієнтів, їх реабілітацію та соціальний захист, догляд за психічно хворими правопорушниками.

У Бельгії здійснюють підготовку асистентів медичної сестри, практикуючих медсестер та спеціалістів із загального медсестринства [1, 4]. Навчання асистента медичної сестри (2960 годин) складається з курсів загальної та спеціальної теоретичної підготовки, професійно орієнтованої підготовки та практики в лікарні при співвідношенні годин відповідно 1:1:4, а практикуючої медсестри – 3480 годин (1:1:3). Підготовка із загального медсестринства здійснюється протягом 4000 годин із співвідношенням курсів 5:1:7.

Базова навчальна програма з медсестринства у Греції складає 5047 годин, з них 2140 годин припадає на теоретичні предмети, останні години – заняття в клініці та практика. Теорія викладається 5 блоками: I – фізичні та біологічні науки, харчування, фармакологія, мікробіологія; II – суспільні науки; III – медсестринські та клінічні дисципліни; IV – громадське здоров'я: особиста гігієна, громадська, суспільна та гігієна довкілля, епідеміологія, медичне виховання, біостатистика, організація служб охорони здоров'я, громадське медсестринство; V – загальна освіта: іноземні мови, література, музика, гімнастика.

Клінічна підготовка і практика здійснюється за напрямками: медико-хірургічне сестринство (загальне і спеціальне), материнство і гінекологічне медсестринство, медсестринство в дитячих та інфекційних хворобах, психіатричне і неврологічне медсестринство, громадське медсестринство. Випускні іспити проводяться у письмовій, усній та практичній формах [3, 4].

В Естонії з 1995 року термін навчання для медсестер складає 3 роки з вивченням 65 дисциплін (кількість годин – 3870, теоретичні та практичні заняття розподілені порівну). Після кожного курсу є практика до 720 годин. Дисципліни об'єднані в 6 блоків: I – загальномедичні; II – наука про здоров'я (матері, дитини, геронтологія, екологія, гігієна, загальна психологія, міжособове спілкування); III – безпосередньо медсестринство (основи медсестринства, маніпуляційна техніка, медсестринська етика, догляд при різних хворобах, за вмираючими, інвалідами, педагогіка в сестринській справі, деонтологія); IV – клінічні дисципліни (асептика, антисептика, внутрішні хворо-

би, лабораторна діагностика, десмургія, перша допомога, дієтологія, неонатологія, пологи, реанімація, фізіотерапія і реабілітологія, законодавство, адміністрування, правила видачі ліків, клінічна фармакологія); V – суспільні науки (соціологія, релігія, педагогіка, іноземна мова); VI – факультативні предмети (фізвиховання, комп'ютери, математика, предмети вільного вибору). З основних клінічних дисциплін проводяться тільки теоретичні заняття, з дисциплін “Догляд за хворими при...” – тільки практичні [1, 3].

В Іспанії бакалавр навчається 4600 годин. Співвідношення теоретичних годин і практики 1:1. Дисципліни також об'єднані у 6 блоків: I – базові науки; II – медичні науки; III – біохейвіористські науки; IV – медсестринські науки; V – громадське здоров'я; VI – факультативні дисципліни. Студенти мають право на вибір послідовності вивчення дисциплін. Практика є на II і на III курсах в лікарнях, центрах здоров'я і в будинках для престарілих [2].

Медсестринська освіта в Італії має такі особливості: загальна кількість годин – 4400, співвідношення теоретичних і практичних годин становить 1:1,8; термін навчання – 3 роки; вивчаються 3 блоки дисциплін – базові гуманітарні, базові медичні науки, медсестринська методика. Практика на 1-му році навчання проводиться в лікарнях з використанням навчальних фільмів, групової роботи студентів, методичної та тематичної літератури. На 2-му році практика проходить у відділеннях загальної медицини і хірургії, акушерства і гінекології, в амбулаторіях та консультаціях. Передбачається чергування студентів у нічний час. На 3-му році навчання студенти проходять практику в спеціалізованих відділеннях, мають нічні чергування, працюють на промислових об'єктах, вдома у пацієнтів, в службах профілактичної медицини. Медсестри мають можливість підвищити свій освітній рівень протягом 1 року за програмою підготовки керівника в медсестринстві (теорія – 315 годин, практика – 600 годин, з них 400 годин присвячено роботі в клінічних відділеннях різного профілю). Після навчання видається диплом з адміністрування в медсестринстві [3].

Розвиток ступеневої медсестринської освіти у Литві розпочався у 1990 році. В медичних школах і коледжах навчають дипломованих медсестер протягом 2-2,5 років. Термін навчання медсестер-бакалаврів у медичному університеті – 4 роки (160 кредитів), 50 % навчального часу припадає на практичні заняття. Після закінчення навчання студенти здають практичний іспит або письмову роботу. Підготовка медичних сестер-магістрів триває 2 роки (80 кредитів),

випускники працюють координаторами або адміністраторами клінік. З 1999 року у Литві введено підготовку медсестер-докторів наук, які після 4-річного навчання працюють в медичних академіях та університетах [7].

Освіту медичної сестри у Словаччині можна здобути на факультеті медсестринства Словацького медичного університету. Тривалість навчання 3 роки (4600 навчальних годин, з них половина – практичні). Форма навчання – денна і заочна. Після закінчення освітньої програми, що повністю адаптована до вимог Євросоюзу, випускникам присуджується науковий ступінь бакалавра. Навчання можна продовжувати в магістратурі протягом 2 років, отримана освіта надає право займати посади старшої чи головної медичної сестри лікувального закладу, викладача з медсестринства. Докторантура (3-5 років) є обов'язковою для отримання звання доцента або професора. На факультеті можлива спеціалізація з акушерства, фізіотерапії, радіології, невідкладної медичної допомоги (термін навчання бакалавра – 3 роки)[8].

Навчання медсестринства в Нідерландах триває 3,5 роки [1, 4]. За цей час студенти вивчають історію медсестринства, громадські служби здоров'я, гігієну, першу допомогу і перев'язки, методологію викладання і керівництво, науку про харчування, продукти харчування і дієтику, правові аспекти професії, закони та правила в соціальній сфері, загальні гуманітарні та медичні науки. Кількість теоретичних годин дорівнює 1000, практика триває 86 тижнів. Термін підготовки медсестер з психіатрії та розумово відсталих людей складає 3 роки, а 4-річна програма містить 1 рік спеціалізації.

В Німеччині курс допоміжного медсестринства складається з лекцій (250 годин) і практичних занять (навички роботи допоміжної медсестри). 3-річна програма з медсестринства включає 1600 годин теорії та 3000 годин практики. У теоретичному курсі вивчаються законодавчі акти та суспільні дисципліни, гігієна і медична мікробіологія, біологія, анатомія та фізіологія, фізика, хімія, фармакологія, загальна та спеціальна патологія, терапія, діагностика та анестезіологія, основи психології, соціології та педагогіки, медсестринство, основи реабілітаційного періоду, вступ до організації та документації лікарні, мовлення та письмо, перша допомога [2].

В Польщі за програмою середньої медичної сестри студенти вивчають загальноосвітні предмети на рівні середньої школи та спеціальні професійні предмети, включаючи практичну підготовку з медсестринства у різних медичних установах, з гігієни, без-

пеки та закону про працю, організації охорони здоров'я. Дворічна програма підготовки з медсестринства складається з 3-х блоків дисциплін: базових предметів, медичних і медсестринських наук. Третій блок включає практику в демонстраційній аудиторії, практику в лікарнях, центрах здоров'я і клініках, гігієну праці, техніку безпеки, закон про працю. Професійні школи з психіатричного медсестринства розраховані на 2,5 роки навчання: 250 годин – психічні хвороби, неврологія, нейрохірургія та психоневрологічне медсестринство. Практична підготовка з психіатрії триває 12 тижнів. Вища медсестринська освіта надається за індивідуальними магістерськими та докторськими програмами [1, 3].

3-річна програма підготовки медичної сестри загальної практики в Російській Федерації розпочата у 1992 році. Вона охоплює 4710 годин (відповідно до європейських стандартів): теоретичних – 1520 годин, навчально-виробнича практика – 648 годин, стажування на робочому місці – 252 години. Перший рік навчання присвячується вивченню людини як особистості та частини наколишнього середовища (блок-дисципліна “Людина”). Навчання спрямовано на розвиток у студентів здібностей описування, спостереження і розмірковування, забезпечення засвоєння прийомів індивідуальної та групової роботи. Другий та третій роки навчання забезпечують оволодіння навичками надання медсестринських послуг хворим, організації роботи, дають знання з лікарняного та соціального законодавства завдяки стажуванню на робочому місці протягом 7 тижнів. Крім того, існує програма підготовки медичної сестри-менеджера на базі повної середньої освіти (4 роки – денна форма, 4,5 роки – вечірня). Вона містить цикли з гуманітарних, природничих, загальномедичних дисциплін, клінічної медсестринської підготовки, професійної менеджерської допомоги (цикл адміністративно-управлінських та психолого-педагогічних дисциплін). Запроваджено 3 види практики: навчальна психолого-педагогічна та ознайомча з менеджменту (після III і IV семестру); виробнича (педагогічна) – після V семестру та з менеджменту – після VII семестру; переддипломна. Державні іспити складаються з психолого-педагогічного та адміністративно-управлінського напрямку. Замість одного іспиту можливий захист дипломної роботи [9, 10].

У Франції навчальна програма для медсестер відповідає Закону про медсестринство. Основні дисципліни: медичне, акушерське, педіатричне, хірургічне та громадське медсестринство. Загальна кількість годин – 3600, співвідношення теорії та практики 1:1,5.

Можлива післябазова (аспірантська) підготовка: лекції – 80 годин (методологія, прикладна фізіологія, соціологія, професійна етика, право, законодавство, вступ до культури і антропології); спеціальні предмети – 110 годин. Курс медсестри-викладача має додатково 50 годин лекцій з менеджменту, нагляду та організації служб в лікарні, лікувальної та профілактичної медицини. Практична підготовка триває 100 годин з навчальних та адміністративних тем [3].

На даний момент в Україні існує ступенева медсестринська освіта: молодший спеціаліст (I рівень акредитації) та бакалавр - медична сестра (II рівень акредитації). Розпочато подальше навчання медсестер-бакалаврів до рівня магістрів з фаху “Сестринська справа” [5].

Висновок. Таким чином, проведений порівняльний аналіз свідчить про різноманітність наявних систем підготовки медичних сестер у країнах Європи. Повна неперервна ступенева медсестринська освіта з рівнями: допоміжна медсестра – дипломована медсестра – медсестра-бакалавр – медсестра-магістр – медсестра-доктор наук – існує у Великобританії та Греції. Така ж вища освіта для медичних сестер, але без виділення ступенів є ще в 11 європейських країнах. В 14 країнах Європи наявне виділення фаху “Сестринська справа” в наукову дисципліну. Магістерський ступінь з медсестринства здобувають у 6 країнах Європи, а бакалаврський – у 7 державах, у тому числі в Україні. Допоміжних медсестер готують у 12 європейських країнах. Звертає на себе увагу виділення спеціальних практичних курсів, значної кількості навчальних годин з практичних занять (Німеччина, Естонія, Російська Федера-

ція, Греція), проведення практики не тільки в умовах поліклінік і лікарень, а й на промислових об’єктах, в службах профілактичної і громадської медицини, в хоспісах, будинках престарілих, вдома у пацієнтів (Італія, Нідерланди, Іспанія). Велике значення для навчання і виховання майбутнього спеціаліста має стажування на робочому місці (Російська Федерація). Заслугує на увагу організація спеціальних програм підвищення освітнього рівня з адміністрування в медсестринстві (Італія), післябазова підготовка медсестер-викладачів та старших медсестер (Франція). Громадське медсестринство успішно функціонує у Франції, Греції, Австрії, Нідерландах, Іспанії; його впровадження є актуальним і в Україні. Досвід зі спеціалізації медичних сестер з питань адміністрування, анестезіології та реанімації, сімейного медсестринства (загальної практики), радіології, керівництва практикою є дуже важливим і корисним для запровадження у медичних навчальних закладах України. На нашу думку, є доцільним та економічно вигідним застосування в Україні підготовки допоміжних медичних сестер, що сприяло б підвищенню якості надання медичних послуг пацієнтам, які потребують тільки кваліфікованого догляду в умовах хоспісу, будинку для осіб похилого віку, вдома тощо.

Очевидно, що розвиток міжнародного співробітництва в медсестринстві є перспективним для медсестринської освіти в Україні. Перегляд вітчизняних навчальних програм з метою адаптації до світових стандартів є запорукою покращання процесу підготовки кваліфікованих спеціалістів та успішної інтеграції української вищої школи в єдиний європейський простір.

Література

1. Медична освіта у світі та в Україні / Ю.В. Поляченко, В.Г. Передерій, О.П. Волосовець та ін. – К.: Книга плюс, 2005. – 383 с.
2. Медсестринська освіта // Медична сестра. – 2006. – № 1. – С. 17-28.
3. Шегедин М.Б. Медсестринство в Україні. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2003. – 279 с.
4. З досвіду медсестринства різних країн // Медична сестра. – 2006. – № 1. – С. 38-40.
5. Про затвердження “Програми розвитку медсестринства України на 2005-2010 рр.”: Наказ МОЗ України № 585 від 08.11.2005.
6. Досвід Віденського медичного університету в рефор-

- муванні системи освіти. Перспективи співпраці / О.В. Авдєєв, Н.І. Багній, А.Р. Вайда та ін. – Тернопіль: Укрмедкнига – ТДМУ, 2006. – 288 с.
7. Арвідас Сескевічус. Розвиток медсестринської освіти в Литві // Медична освіта. – 2006. – № 3. – С. 57.
8. Фаркашова Дана. Система медсестринської освіти у Словацькій Республіці після 1990 року // Медична освіта. – 2006. – № 3. – С. 55-56.
9. Перфильева Г.М. Высшее сестринское образование в России // Медицинская сестра. – 2003. – № 1. – С. 35.
10. Дайджест – огляд. Проблеми і перспективи сестринської освіти – досвід Росії щодо освіти медичних сестер // Головна медична сестра. – 2005. – № 4. – С. 49-54.